

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشکده هنرهای تجسمی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

رشته نقاشی

بررسی تطبیقی ایده‌ی تداعی آزاد (آتوماتیسم) در نقاشی و
تأثیرات آن در نقاشی معاصر ایران

استاد راهنما

رضا خدادادی

عنوان بخش عملی

دنیای تجزیه شده اجسام در نقاشی‌های من

استاد راهنما بخش عملی

رضا خدادادی

نگارش و تمقیق

سمیرا پورتقی

شهریور، ۱۳۸۸

سپاس خدایی، که قدرت ترسیم نقوش هستی‌اش را بر صفحه‌ی کاغذم داد.

درود و تقدیم به عزیزانم

پدر و مادر مهربانم

سپاسگزاری

سپاس از زحمات و راهنمایی‌های ارزشمند استاد گرامی

جناب آقای رضا خدادادی

**و مُنا پور تقی که در زمینه‌ی ترجمه‌ی مطالب از اطلاعات خویش مرا
بهره‌مند ساخت و از دوست عزیزم زهرا حسینی که در تنظیم این
رساله مرا یاری کرده است.**

**و لازم می‌دانم که از زحماتِ بیدریغ و دلسوزانه‌ی استاد محترم
جناب آقای "علیرضا صحاف‌زاده" که همواره از راهنمایی‌های
آگاهانه‌ی ایشان بهره‌مند بوده‌ام، صمیمانه سپاسگزاری کنم.**

چکیده

در این رساله ایده‌ی اُتوماتیسم (خودکاری)، را که در واقع یکی از ریشه‌های مؤثر در شکل‌گیری سبک‌های هنری قرن ۲۰ - دادائیسم، سوررئالیسم، اکسپرسیونیسم انتزاعی - محسوب می‌شود را مورد بررسی قرار داده‌ام. در واقع این تفکر در مباحثی که زیگموند فروید صراحتاً در مورد ناخودآگاه مطرح کرده است تجسم می‌یابد. از اهداف این رساله، تجزیه و تحلیل روان‌شناسی در حوزه‌ی هنرهای تجسمی است که شامل بررسی حالت‌های روانی، عواطف پیچیده‌ی ذهنی و ویژگی درونی هنرمند است که به عبارتی ریشه در ناخودآگاهش دارد. همچنین سرچشمه‌های درونی و علل بروز اعمال و کنش‌های خاص هنرمند و شناخت چگونگی راههای استفاده از ناخودآگاه به واسطه‌ی ایده‌ی اُتوماتیسم، در خلق اثر هنری بررسی خواهد شد.

کلید واژه‌های این رساله عبارتند از: «اُتوماتیسم، ناخودآگاه، رؤیا»

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	چکیده
۱	مقدمه

فصل اول

۷	۱-۱- اُتوماتیسم چیست؟
۱۰	۲-۱- مقدمه‌ای بر فرضیه‌ی تداعی آزاد زیگموند فروید

فصل دوم

۲۲	۱-۲- جایگاه اُتوماتیسم در جنبش سوررئالیسم
۳۰	۲-۲- بازتاب اُتوماتیسم در اندیشه‌های آندره برتون
	۳-۲- بازتاب اُتوماتیسم در آثار نقاشان سوررئالیست
۳۴	۱-۳-۲- خوان میرو
۴۱	۲-۳-۲- ماکس ارنست
۴۳	۳-۳-۲- آندره ماسون
۴۵	۴-۳-۲- سالوادور دالی

فصل سوم

- ۳-۱- اتوماتیسم از دیدگاه اکسپرسیونیسم انتزاعی..... ۵۰
- ۳-۲- بازتاب اتوماتیسم در آثار نقاشان اکسپرسیونیسم انتزاعی
- ۳-۲-۱- جکسن پالک..... ۵۵
- ۳-۲-۲- فرانز کلاین..... ۶۳
- ۳-۲-۳- آدلف گاتلیپ..... ۶۶

فصل چهارم

- ۴-۱- تجربه‌ی ایده‌ی اتوماتیسم در هنر معاصر ایران..... ۶۹
- ۴-۱-۱- بابک اطمینانی..... ۷۱
- ۴-۱-۲- فرشید ملکی..... ۸۵
- ۴-۱-۳- همایون سلیمی..... ۹۰

۹۴ نتیجه‌گیری

۹۶ فهرست منابع

۹۹ فهرست منابع تصاویر

ضمیمه

۱۰۵.....دنیای تجزیه شده‌ی اجسام در نقاشی‌های من

۱۰۶.....تصاویر پروژه‌ی عملی

فهرست تصاویر

صفحه	عنوان
۱۳	تصویر ۱-۱- آندره ماسون، بهار.....
۳۴	تصویر ۲-۲- خوان میرو، کارناوال دلقک.....
۳۵	تصویر ۳-۲- خوان میرو، دهاتی کاتالانی.....
۳۵	تصویر ۴-۲- خوان میرو، رومئو و ژولیت.....
۳۵	تصویر ۵-۲- خوان میرو، رومئو و ژولیت.....
۳۶	تصویر ۶-۲- خوان میرو، اشعار نوشته شده.....
۳۷	تصویر ۷-۲- خوان میرو، مجمع الجزایر بکر.....
۳۷	تصویر ۸-۲- خوان میرو، مجمع الجزایر بکر.....
۳۷	تصویر ۹-۲- خوان میرو، مجمع الجزایر بکر.....
۳۸	تصویر ۱۰-۲- خوان میرو، پرنده‌ی مهاجر.....
۳۸	تصویر ۱۱-۲- خوان میرو، خورشید گولزنک.....
۳۸	تصویر ۱۲-۲- خوان میرو، موش کور خندان.....
۳۸	تصویر ۱۳-۲- خوان میرو، پرنده‌ی مهاجر ۳.....
۳۹	تصویر ۱۴-۲- خوان میرو، مجموعه‌ی عروسک گردان‌ها.....

- تصویر ۲-۱۵- خوان‌میرو، ملکه‌ی سایه‌ها..... ۴۰
- تصویر ۲-۱۶- خوان‌میرو، زایش جهان..... ۴۰
- تصویر ۲-۱۷- خوان‌میرو، شاهزاده‌ی سایه‌ها..... ۴۰
- تصویر ۲-۱۸- خوان‌میرو..... ۴۰
- تصویر ۲-۱۹- ماکس‌ارنست، دو کودک به‌وسیله‌ی یک بلبل تهدید می‌شوند..... ۴۱
- تصویر ۲-۲۰- ماکس‌ارنست، تانزین..... ۴۲
- تصویر ۲-۲۱- آندرماسون، زهر..... ۴۳
- تصویر ۲-۲۲- آندره‌ماسون، جدال ماهی‌ها..... ۴۳
- تصویر ۲-۲۳- آندره‌ماسون، حیوان افسانه‌ای..... ۴۴
- تصویر ۲-۲۴- آندره‌ماسون، نیویورک..... ۴۴
- تصویر ۲-۲۵- آندره‌ماسون، رویش..... ۴۴
- تصویر ۲-۲۶- آندره‌ماسون، انار باز شده..... ۴۴
- تصویر ۲-۲۷- سالوادوردالی، تداوم خاطره..... ۴۵
- تصویر ۲-۲۸- سالوادوردالی، دگردیسی نارسیس..... ۴۷
- تصویر ۳-۱- جکسن‌پالک..... ۵۵
- تصویر ۳-۲- جکسن‌پالک، ابر‌أسطوخودوس..... ۵۷

- تصویر ۳-۳- جکسن پالک، ابر اسطوخودوس (بخشی از اثر)..... ۵۸
- تصویر ۳-۴- جکسن پالک، ابر اسطوخودوس (بخشی از اثر)..... ۵۸
- تصویر ۳-۵- جکسن پالک، ابر اسطوخودوس (بخشی از اثر)..... ۵۹
- تصویر ۳-۶- جکسن پالک، ۱۱۳..... ۵۹
- تصویر ۳-۷- جکسن پالک، اسلیمی..... ۶۰
- تصویر ۳-۸- جکسن پالک، ریتم پاییز..... ۶۱
- تصویر ۳-۹- جکسن پالک، ریتم پاییز (بخشی از اثر)..... ۶۱
- تصویر ۳-۱۰- جکسن پالک، لوسیفر (بخشی از اثر)..... ۶۲
- تصویر ۳-۱۱- فرانز کلاین، صخره‌ی وانامیکر..... ۶۳
- تصویر ۳-۱۲- فرانز کلاین، آکسان گراو..... ۶۴
- تصویر ۳-۱۳- آدلف گاتلیپ، چشمان ادیپ..... ۶۶
- تصویر ۴-۱- بابک اطمینانی..... ۷۱
- تصویر ۴-۲- بابک اطمینانی، مجموعه‌ی فی البداهه‌ها..... ۷۳
- تصویر ۴-۳- بابک اطمینانی، مجموعه‌ی فی البداهه‌ها..... ۷۳
- تصویر ۴-۴- بابک اطمینانی، منظومه‌ها..... ۷۴
- تصویر ۴-۵- بابک اطمینانی، آفرینش ۲..... ۷۵

- تصویر ۴-۶- بابک اطمینانی، آفرینش ۶..... ۷۶
- تصویر ۴-۷- بابک اطمینانی، آفرینش ۱۰..... ۷۶
- تصویر ۴-۸- بابک اطمینانی، آفرینش ۶..... ۷۶
- تصویر ۴-۹- بابک اطمینانی، آفرینش ۴..... ۷۶
- تصویر ۴-۱۰- بابک اطمینانی، منظومه‌ها ۱۰..... ۷۶
- تصویر ۴-۱۱- بابک اطمینانی، منظومه‌ها..... ۷۹
- تصویر ۴-۱۲- بابک اطمینانی، منظومه‌ها ۳..... ۷۹
- تصویر ۴-۱۳- بابک اطمینانی، منظومه‌ها ۶..... ۷۹
- تصویر ۴-۱۴- بابک اطمینانی، منظومه‌ها ۹..... ۷۹
- تصویر ۴-۱۵- بابک اطمینانی، خاکستری‌ها..... ۸۱
- تصویر ۴-۱۶- بابک اطمینانی، خاکستری‌ها..... ۸۲
- تصویر ۴-۱۷- بابک اطمینانی، خاکستری‌ها ۱۶..... ۸۳
- تصویر ۴-۱۸- بابک اطمینانی، خاکستری‌ها..... ۸۴
- تصویر ۴-۱۹- فرشیدملکی..... ۸۵
- تصویر ۴-۲۰- فرشیدملکی..... ۸۶
- تصویر ۴-۲۱- فرشیدملکی..... ۸۷

- تصویر ۴-۲۲- فرشیدملکی..... ۸۸
- تصویر ۴-۲۳- فرشیدملکی..... ۸۸
- تصویر ۴-۲۴- فرشیدملکی..... ۸۹
- تصویر ۴-۲۵- فرشیدملکی..... ۸۹
- تصویر ۴-۲۶- همایون سلیمی..... ۹۱
- تصویر ۴-۲۷- همایون سلیمی..... ۹۱
- تصویر ۴-۲۸- همایون سلیمی..... ۹۱
- تصویر ۴-۲۹- همایون سلیمی..... ۹۱
- تصویر ۴-۳۰- همایون سلیمی..... ۹۲
- تصویر ۴-۳۱- همایون سلیمی..... ۹۳
- تصویر ۴-۳۲- همایون سلیمی..... ۹۳
- تصویر ۴-۳۳- همایون سلیمی..... ۹۳
- تصویر ۴-۳۴- همایون سلیمی..... ۹۳

مقدمه

زمانی که رمانتیسیسم^۱ با اتکا به احساس محض، عقل‌گرایی کلاسیک^۲ را به رویارویی فرا خواند، هنرمندان رهایی از کنترل عقل و به زیر سؤال بردن عملکرد آن را مورد توجه قرار دادند و مختل شدن عقل - به هر قیمتی - و دستیابی به لایه‌ی پنهان ذهن انسان (ناخودآگاه)^۳ اهمیت یافت. با توجه به شتاب علم و تکنولوژی در اواخر قرن نوزدهم تأثیر آن بر هنر نیز به مرور زمان آشکار شد. پیشرفت‌های علم فیزیک و روان‌کاوی هنرمندان را بر آن داشت تا در مواجهه با شروع قرن بیستم دستاوردهای جدیدی را در هنر تجربه کنند. از آن جمله می‌توان به نظریات زیگموند فروید^۴، در حوزه‌ی روان‌شناسی اشاره کرد. او از شاخص‌ترین روان‌کاوان بود و تأثیر بسزایی بر نظریه‌های روان‌شناسانه‌ی هنر داشت؛ و مهم‌ترین دست‌آوردش شکافتن لایه‌های زیرین ضمیر ناخودآگاه بود که ما شاهد تأثیرات آن در تمامی علوم انسانی و دوران جدیدی از نگرش فرهنگی هنری هستیم. فروید به تجزیه و تحلیل روان و ناخودآگاه هنرمندان پرداخت و آثار این گروه را نیز در روند چگونگی خلاقیت و چگونگی انگیزه‌های بروز آثار هنری آن‌ها مورد بررسی قرار داد. او همچنین روش تداعی آزاد^۵ را کشف کرد که این روش همواره مورد توجه هنرمندان خصوصاً نویسندگان و نقاشان جنبش سوررئالیسم^۶ قرار گرفت. تشخیص تفکر سوررئالیست‌ها کمک می‌کند تا ارتباطی نو، فراگیر و ذهنی با مخاطب خود برقرار سازیم و آن بخش از واقعیت که در ذهن خلاق انسان مورد توجه قرار می‌گیرد را بشناسیم و شناسه‌هایی که منجر به این نگرش فراذهنی شده‌اند را مشخص کنیم، زیرا آنان معتقد به خلق فی‌البداهه بوده‌اند و این آفرینش را حاصل چیزی میان الهام و رؤیا^۷ می‌دانستند که سرچشمه‌ی آن، منبع عظیم ناخودآگاه شخص است. این منبع حاوی عناصر عینی نمادین است که رؤیا، آثار هنرمندان، آثار بجا مانده از هنر انسان‌های بدوی و غارنشین و حتی نقاشی کودکان گواه خوبی برای این شواهد هستند. سوررئالیست‌ها برای اولین بار این ایده را در حوزه‌ی ادبیات تجربه کردند؛ به خصوص آندره برتون^۸ پیشوای سوررئالیست‌ها از آن استقبال کرد و متعاقباً جنبش‌های سوررئالیسم و

-
- 1- Romanticism
 - 2- Classic
 - 3- Unconscious
 - 4- Sigmund Freud
 - 5- Free Association
 - 6- Surrealism
 - 7- Dream
 - 8- Andre Breton

دادائیسم^۹ در اروپا از این شیوه در خلق آثار هنری خود بهره گرفتند و در ادامه، اکسپرسیونیست‌های انتزاعی^{۱۰} در آمریکا آن را به اوج خود رساندند. وجه اشتراک این مکاتب هنری با روش تداعی آزاد در حوزه‌ی روان‌کاوی، اهمیت داشتن مسأله‌ی ناخودآگاه انسان است چرا که اساساً ناخودآگاه به دنبال اصل لذت است و در راه رسیدن به این لذت، هنرمند توسط سرکوب عقل و نادیده گرفتن آن، به اثری هنری دست پیدا می‌کند که در آن آزادی نقش اساسی را انجام می‌دهد. به عنوان مثال در آثار سوررئالیست‌ها چیزی که توجه ما را به خود جلب می‌کند "رؤیاگونه" بودن آثار است، حتی می‌توان گفت که متوسل شدن به رؤیا برای بیان احساسات درونی هنرمند، شیوه‌ای است که ناخودآگاه از طریق آن سخن می‌گوید و با مخاطب خود ارتباط برقرار می‌کند. در این رساله که با عنوان "بررسی تطبیقی ایده‌ی تداعی آزاد (اتوماتیسم)"^{۱۱} و تأثیر آن در نقاشی معاصر ایران تنظیم شده است؛ تلاش من بر این بوده است که جایگاه ایده‌ی تداعی آزاد یا اتوماتیسم در ذهنیت هنرمند و بازتاب آن در آثارش را مورد بررسی قرار دهم.

چگونگی انتخاب مسأله‌ی پژوهش:

با بررسی‌های به عمل آمده در مرکز اسناد علمی ایران و دانشگاه‌های هنری و دانشکده‌های مرتبط با رشته‌ی هنر، پژوهشی تحت عنوان مضمون این رساله در خصوص پرداختن به ایده‌ی اتوماتیسم و حرکت غیر ارادی ذهن و جایگاه آن در نقاشی انجام نشده است. پیش از آغاز این جستجو و تفحص؛ تحقیق ترمی، پیش‌زمینه و بستر مطالعاتی این تحقیق را سامان بخشید. با توجه به روند آفرینش آثار هنری می‌توان دریافت که روحيات درونی، تأثرات و روان هنرمند همواره مورد توجه و کنکاش مخاطبان قرار گرفته و به همین دلیل بسیاری از روان‌شناسان به مسأله‌ی آفرینش و ارتباط آن با درونیات و ذهن ناخودآگاه هنرمند پرداخته‌اند و معتقدند که در بررسی و تجزیه و تحلیل چگونگی خلق اثر هنری از لحاظ روان‌شناسی، می‌بایست به درونیات، تأثرات روانی و روح هنرمند پرداخت. در حقیقت نیروهای ماورایی هنرمند است که منجر به حیرت و شگفتی او بعد از خلق اثر می‌شوند. از این جهت بعضی روان‌کاوان، آفرینش هنری را تعبیری از محتویات ناخودآگاه هنرمند از آغاز دوران زندگی او تا به حال می‌دانند که به صورت تصاویر یا واژه‌ها و به گونه‌ای رمزآمیز و نمادین در آثارش ظهور می‌یابد، و ریشه‌های هنری هر اثر هنری را در عمق دوران کودکی هنرمند جستجو می‌کنند و به بررسی ذهن ناخودآگاه هنرمند می‌پردازند. قدیمی‌ترین نظریه در این رابطه، آفرینش‌گری را نوعی

9- Dadaism

10- Abstract Expressionism

11- Automatism

الهام الهی می‌داند، طبق این نظریه، هنرمند در لحظه‌ی آفرینش در کنترل و اختیار خود نیست و این بی‌خود بودن را عامل والا و نیروی الهی معرفی کرده‌اند. در واقع بین جهان عینی و ناخودآگاه انسان ارتباطی وجود دارد، بدین معنی که هرکدام دیگری را تأیید می‌کنند، و در لحظات شور و هیجان وقتی وضعیت روانی انسان شدیداً تحریک شود، این ناخودآگاه است که نقش تغییر دادن واقعیت خارج را به عهده دارد. از اهداف این رساله، تجزیه و تحلیل روان‌شناسی در حوزه‌ی هنرهای تجسمی است که ناشی از ویژگی درونی هنرمند است که از طریق بیرون کشیدن انگیزه‌های ناخودآگاه فرد شکل گرفته و به عبارتی ریشه در ناخودآگاه او دارد. از دیدگاه فروید هنرمند یک شخص درون‌گرا است که برای راه یافتن به دنیای درون خویش و همچنین ارضاء روح سرگشته‌ی خود به دنیایی دیگر که همان دنیای رؤیایی آرزوهایش است، پناه می‌برد زیرا کشمکش‌های افسار گسیخته‌ی غریزه‌ی او توان سازگاری با دنیای واقعیات موجود را ندارد و به واسطه‌ی این شواهد و با توجه به تئوری فروید، آثار هنری یک هنرمند حاصل عقده‌های سرکوب شده‌ی دوران زندگی او از کودکی تا به حال است. لذا این مطالعه با هدف کشف حقایق، شفاف‌سازی ابهامات درمورد جایگاه ایده‌ی اتوماتیسم در نقاشی؛ در قالب یک پژوهش علمی ارائه گردید.

بیان مسأله:

این مطالعه بر اساس عنوان از زوایا و وجوه متفاوتی قابل بررسی است. هنرهایی از این دست که شامل جنبش‌های دادائیسیم، سوررئالیسم و اکسپرسیونیسم انتزاعی هستند؛ در این دسته قرار می‌گیرند و در این رساله ایده‌ی اتوماتیسم، را که یکی از ریشه‌های مؤثر در شکل‌گیری این سبک‌های هنری قرن ۲۰ محسوب می‌شود، با تجزیه و تحلیل روان‌شناسی در حوزه‌ی هنرهای تجسمی مورد بررسی قرار داده شده است؛ که شامل کنکاش در حالت‌های روانی، ویژگی درونی هنرمند و عواطف پیچیده-ی ذهنی او است که ریشه در ناخودآگاه او دارند. بنابراین منشأ درونی و علل بروز اعمال و کنش‌های خاص هنرمند و شناخت چگونگی راههای استفاده از ناخودآگاه به واسطه‌ی ایده‌ی اتوماتیسم، در خلق اثر هنری بررسی خواهد شد، لذا مطالعه‌ی هنرهایی از این دست بسیار مفید فایده به نظر می‌رسد.

پرسش‌های پژوهش:

هرگاه در مقابل یک نقاشی قرار گرفته‌ام، سؤال‌هایی در ذهنم نقش بسته؛ سؤال‌های بی‌شماری که مرا به سمت بررسی اثر هنری، نقد هنرمند و نظریه‌های روان‌کاوی کشیده است. پرسش‌هایی که

موجب شکل‌گیری این پژوهش شده‌اند عبارتند از: ۱- آیا منبع یک اثر هنری از ناخودآگاه هنرمند سرچشمه می‌گیرد؟ ۲- آیا اتوماتیسم در آفرینش اثر هنری مؤثر است؟ ۳- ناخودآگاه تا آخرین لحظه-ی خلق اثر هنری با نقاش همراه است، یا فقط در شروع یک اثر هنری است که نقاش از ناخودآگاهش کمک می‌گیرد و در حین کار این خودآگاه نقاش است که اثر هنری را پیش می‌برد؟ ۴- نهایتاً اتوماتیسم به کجا منجر می‌شود؟ در راستای این سؤال‌ها و پرسش‌های بی‌شمار؛ تلاش شده است که به این سؤال‌ها در فصل‌های این پژوهش با روایی صحیح پاسخ داده شود؛ به گونه‌ای که در پایان هر بخش بر اساس مطالب دسته‌بندی شده در فصل‌ها به پرسش‌های فوق پاسخ داده شود.

فرضیه:

۱- فرض بر این است که تمامی آثار هنری از این ایده بهره می‌گیرند. ۲- حضور اتوماتیسم در آثار بیماران روانی و کودکان در مقایسه با آثار هنری مکاتب این دوره پررنگ‌تر است. ۳- نمی‌توان حضور ناخودآگاه را در آثار هنری منکر شد.

پیشینه پژوهشی:

در ضمن جستجوی اطلاعات رساله‌هایی که به نحوی با مضمون ناخودآگاه و رؤیا در ارتباط بوده-اند مشاهده گردید که به ترتیب ذیل ارائه می‌گردد:

۱- "مفهوم ناخودآگاه در نقاشی قرن بیستم" ۱۲ ۲- "ضمیر ناخودآگاه" ۱۳ ۳- "نقش ضمیر ناخودآگاه در نقاشی قرن بیستم (بررسی آراء فروید و یونگ)" ۱۴ ۴- "لطفاً ناخودآگاه شعر بگویند" ۱۵ ۵- "بازی سیال ناخودآگاه" ۱۶. در تمامی این موارد به ناخودآگاه صرفاً در حوزه‌ی روان‌شناسی توجه شده است و اشاره‌ی مستقیم و قابل توجه به نقش ناخودآگاه در شکل‌گیری اثر هنری و در نهایت به اتوماتیسم نشده است؛ در حقیقت نیروهای ماورایی، جادویی هنر و دریافته‌های ناخودآگاه هنرمند است که

۱۲- (پژوهش): مفهوم ناخودآگاه در نقاشی قرن بیستم، نگارش: سیروس آقاخانی، رشته نقاشی، استاد راهنما: حمید سوری، مقطع کارشناسی ارشد. دانشگاه هنر (۱۳۸۴).

۱۳- (مقاله): ضمیر ناخودآگاه، نگارش: زیگموند فروید، نشریه‌ی ارغنون شماره‌ی ۲۱، ترجمه‌ی: شهریار وقفی پور. (۱۳۸۲). صص ۱۵۲-۱۳۳.

۱۴- (پژوهش): نقش ضمیر ناخودآگاه در نقاشی قرن بیستم (بررسی آراء فروید و یونگ)، نگارش: شهاب‌الدین نژادتهرانی، رشته پژوهش هنر. استاد راهنما: امیر اشرف آریان پور. مقطع کارشناسی ارشد. دانشگاه هنر و معماری (۱۳۸۵).

۱۵- (مقاله): لطفاً ناخودآگاه شعر بگویند، نگارش: آرش شفاهی، روزنامه‌ی جام‌جم (۱۳۸۳) صص ۶.

۱۶- (مقاله): بازی سیال ناخودآگاه، نگارش: هلیا دارابی، روزنامه‌ی اعتماد (۱۳۸۷) صص ۱۱.

منجر به حیرت و شگفتی او بعد از خلق اثر می‌شوند بسیار حائز اهمیت است. و مسأله‌ای که در اینجا قابل توجه بوده ارتباط تنگاتنگ هنرمند از طریق حرکت غیرارادی ذهن با آثارش است که در پژوهش‌های ذکر شده به آن توجه قابل ملاحظه‌ای نشده است. بنابراین در این راستا به دلیل عدم پژوهش‌های کافی در این زمینه، جلوگیری از موضوع تکراری به تحقیق در جایگاه اتوماتیسم در نقاشی پرداختم زیرا متن این رساله به موضوعی می‌پردازد که تحقیق علمی کافی درباره‌ی آن نشده است. با این وصف ضرورت پرداخت به چنین موضوعی بیش از پیش احساس شد زیرا چنین هنری که از برجستگی‌هایی ممتازی در خصوص دسترسی به درون هنرمند و ناخودآگاه او است که به واسطه‌ی حرکت غیرارادی ذهن، حرکات کمتر کنترل شده و کمتر سانسور شده برخوردار است؛ شایسته مطالعه و شناختی درخور توجه است.

محدودیت‌های پژوهش:

کمبود کتاب‌های فارسی و لاتین که در حکم منابع اصلی "بررسی اتوماتیسم در نقاشی" به حساب می‌آمدند و عدم دسترسی به منابع دست اول (لاتین) در ارتباط با موضوع این رساله، به دلیل ضرورت شناخت و اصول زیربنایی؛ طولانی بودن زمان دستیابی به کتب لاتین بعد از خرید شخصی؛ عدم دسترسی به منابع اینترنتی؛ در سطح مقالات به روز علمی. (با وجود تلاش‌های مستمر و پیگیر مسئولان محترم کتابخانه‌ی دانشگاه هنر)؛ عدم همکاری‌های بین‌المللی در سطوح پژوهشی دانشگاهی به دلیل تحریم‌های تحمیلی؛ عدم همکاری و پاسخگویی بعضی از مراکز؛

چگونگی روش پژوهش:

اساس رویکرد پژوهشی این متن به صورت توصیفی-تحلیلی است و به روش کتابخانه‌ای و با مراجعه به آثار نقاشی و منابع مکتوب انجام پذیرفته است. بدنه‌ی اصلی این تحقیق را ترجمه‌ی متون انگلیسی تشکیل می‌دهد؛ در این خصوص به ترجمه‌ی چندین کتاب که در سال‌های اخیر به چاپ رسیده و مطالب آن بسیار جدید و جالب توجه است، پرداخته‌ام که گلچین این ترجمه‌ها از کتاب‌های مختلف را به صورت پراکنده در فصل‌های اول تا سوم جای داده‌ام. و بنا به ضرورت پژوهش جنبه‌ی بی‌طرفی را حفظ نموده است؛ لذا نظرات و برخی از مفاهیم مندرج در این رساله لزوماً بیانگر نظر نگارنده نیست و حتی امکانی در جهت مقایسه نیز نمی‌باشد. روش کار ابتدا به صورت یافتن اطلاعات مورد نظر و سپس خوانش آن‌ها، تأویل و گزینش محتوایی مطالب برای قرارگیری در متن،

انجام پذیرفت. شیوهی ارجاع مطالب بر اساس ارجاع درون متنی به شیوهی هاروارد تنظیم شده است و برگرفته از کتاب "مرجع نگاری" مرکز تحقیقات علوم پزشکی کشور می‌باشد. نگارش رساله نیز براساس دستور خط زبان فارسی از کتاب "آیین نگارش"^{۱۷} استفاده شده است. در فصل اول بعد از مقدمه به معنای اُتوماتیسم و سپس خاستگاه آن در قسمت "مقدمه‌ای بر فرضیه‌ی تداومی آزاد زیگموند فروید" پرداخته‌ام. در فصل دوم و سوم، جایگاه اُتوماتیسم در جنبش‌های سوررئالیسم و اکسپرسیونیسم انتزاعی و بازتاب این ایده در نقاشی هنرمندان غرب را بررسی کرده‌ام. فصل چهارم را به نقش اُتوماتیسم در آثار نقاشان معاصر ایرانی اختصاص داده‌ام که مطالب آن از طریق مصاحبه با نقاشان و استفاده از گفتگوهای آنان که در مجلات و نشریات ادواری به چاپ رسیده جمع‌آوری شده‌اند و پس از عبور از فیلتر ذهنم، به شکل حاضر ارائه شده است.

واژگان کلیدی:

اُتوماتیسم: یا خودکاری^{۱۸} در نقاشی به اعمال ناخودآگاه و حرکات غیر ارادی که هنرمند در فرایند تولید اثر به آن دست می‌زند، گفته می‌شود. این روش، شیوهی آفرینش نقاشی و طراحی است که طی آن، هنرمند می‌کوشد به هر گونه مهارِ عقلی و ضمیر آگاه بر حرکات دست خود فائق آید و اجازه دهد که ضمیر نیمه‌آگاه وی راهبرِ کنشِ هنری او باشد.

ناخودآگاه: لایه‌ی پنهانِ ذهن انسان و بخش فوقانی ضمیر آگاه است که شخص برای دسترسی به آن از هرگونه تفکر آگاهانه خودداری می‌کند و به‌واسطه‌ی تمرکز حواس و سکوت، اندیشه‌هایی را که خود به‌خودی^{۱۹} (به‌طور غیرارادی) به ذهنش متبادر می‌شود، بی‌اختیار دنبال می‌کند.

رؤیا: نوعی تحقق آرزوست - تحقق دگرگونه‌ی امیال کودکی که در حالت بیداری به آسانی قابل دسترسی برای هشیاری نیستند. تحلیل رؤیاها، مطالب سرکوب شده را آشکار می‌سازد. در واقع رؤیاها مثل نگهبان خواب عمل می‌کنند و از دو بخش آشکار و پنهان تشکیل شده‌اند. بیش از همه، رابطه‌ی نزدیک محتوی رؤیا و خاطرات و تخیلات ناخودآگاه که دیرزمانی بود سرکوب شده بودند منجر به این شده است که تعبیر رؤیاها، شاهراه فهم ناخودآگاه اعلام شوند.

۱۷- احمد، سمیعی گیلانی (۱۳۷۲). چاپ چهارم، تهران: مرکز نشر دانشگاه.

۱۸- آقای رویین پاکباز در کتاب «دایره‌المعارف هنر» واژه‌ی خودکاری را معادل اُتوماتیسم برگزیده است.